

DÜŞÜNCE DEN EYLEME: TÜRK DEVRİMİNİN DÜŞÜNCE BOYUTUNUN UYGULAMAYA YANSIMASI SÜRECİ

Cemile ŞAHİN*

Mustafa ŞAHİN**

Öz

Bir insanı, insana ve topluma bağlı olarak gelişen olay ve olguları, doğru algılamak ancak düşünce dünyasının satır aralarını okumakla mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün faaliyetlerini doğru olarak tahlil etmenin ancak onun düşünce dünyasının arka planını çözümlenmekle mümkün olacağı aşikârdır.

Öncelikle Atatürk'ün düşünce dünyasını etkileyen en önemli unsur "Aydınlanma" düşüncesidir. Bunun yanı sıra, Atatürk; Namık Kemal, Ziya Gökalp, Abdullah Cevdet gibi Osmanlı son devir aydınlarından da etkilenmiştir. Tabii ki bu fikirler Atatürk'ün okul yıllarında olgunlaşmaya başlayan fikir temeli üzerine oturmuştur.

Atatürk, bir düşünür gibi hareket ederek öğrenciliğinden beri düşündüğü inkılapları ve Cumhuriyet fikrini, düşünceden fiile geçirmeye İstiklal Savaşı ile başlamıştır. İstiklal Harbi'nin başarı ile neticelenmesi ve Lozan Anlaşması'yla tescil edilmesi, devrimlerin başlangıcını tescil etmiştir.

Atatürk'ün inkılâpçılık anlayışına gelince; Atatürk sentez adamıdır. Yaptığı inkılapların hepsinde eskiyi ve eski görüşleri "tez", yeni görüş, düşünce ve uygulamaları da "antitez" olarak kabul etmiştir. Bu tez ile antitezi bir denklem halinde çözümleyip, kendi akıl süzgecinden geçirerek sonucunda "sentezlere" ulaşmıştır.

Atatürk inkılaplarının "siyasi amacı", insan hak ve özgürlüğüne dayanan demokrasiye varmak olmuştur. Atatürk'ün kurucusu olduğu modern Türkiye Cumhuriyeti, demokratik, laik, çok partili parlamenter sistemi benimsemiş ve bu hedef doğrultusunda çok büyük bir mesafe kat etmiştir.

Atatürk almış olduğu kararlarda ne ölçüde akılcı ise, uygulamalarında da o nispette başarılı olmuştur. O'nun sözlerine ve icraatlarına bakacak olursak; gerçekçi, sağduyulu ve ileri görüşlü bir devlet adamı olduğu hemen anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Devrim, Cumhuriyet, Milli Mücadele, Aydınlanma.

* Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dr., MEB. Uzman Öğretmen, İstanbul Kâğıthane Ticaret Odası İlkokulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni, (drcemilesahin@yahoo.com).

** Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dr.Per.Bnb., İstanbul Yenilevent Harp Akademileri K.ığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) Müdürlüğü, (msahin44m@yahoo.com).

FROM THOUGHT TO ACTION: THE REFLECTION OF THE IMPLICATION PROCESS OF THE CONTEMPLATION DIMENSION OF TURKISH REVOLUTION

Abstract

The correct way of understanding a human being, and the developing events and phenomena depending upon the society and the human being is through reading between the lines of the human being's world of thought. In order to correctly analyze Atatürk's –the founder of Turkish Republic- actions, we should research the background of his world of thought.

The primary factor shaping his thoughts is Enlightenment. In addition to this, Atatürk was also impressed by the late Ottoman intellectuals like Namik Kemal, Ziya Gökalp and Abdullah Cevdet. Of course his ideas matured during school years.

Always being a profound thinker, Atatürk has found a fertile ground for finally unleashing his ideas for his Republican Revolutions that he had in his mind since his early adulthood with the beginning of Turkish Independence War. The glorious victory earned in the War of Independence and its official recognition by the whole world through the Lausanne Treaty Agreement can be seen as the beginning of these Revolutions.

When it comes to Atatürk's Revolutionism; it can be said that he was certainly a man of "synthesis". He approached the old as the "thesis" and had formulated new and much contemporary substitutes as the "anti-thesis". He sought a balance between this thesis and anti-thesis and finally reached to the most appropriate "synthesis" only after a period of detailed observations and evaluations.

The political aim in Atatürk's Revolutions had been the establishment of a Democracy where human rights and freedom should prevail. The modern Republic of Turkey, the fruit of his struggle and embracing the ideas of democracy, laicism and parliamentary with multi-party, made a great progress in the achievement of his goals.

The success achieved by Atatürk can be attributed to the level of rationalism that was behind his decisions. In his words and actions, we can feel the greatness of a statesman who is realist, with common sense and far-sighted.

Keywords: *Atatürk, Revolution, Republic, Turkish National Struggle, Enlightenment.*

Giriş

Düşünce Dünyasında Şekillenen Türk Devrimi

Türk devriminin, düşünce boyutundan uygulamaya geçen, düşünce dünyasına ilişkin çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konu, birçok çalışmanın derinlikleri içerisine sıkışmış durumdadır. Türk devriminin felsefi boyutu hakkında çok önemli bilgiler olmasına rağmen bu konuda müstakil çalışmalara doğan ihtiyaçtan yola çıkılarak bu çalışma kaleme alınmıştır. Bu çalışmanın amacı bu konudaki eksikliği kapatmaya katkıda bulunmaktır. Çalışmada "tarihsel yöntem" kullanılmıştır.

Atatürk'ün düşünce dünyasını etkileyen en önemli unsurun "Aydınlanma" düşüncesi olduğu değerlendirilebilir¹. Aydınlanma, insanın düşünme ve değerlendirmede din ve geleneklere bağlı kalmaktan kurtulup, kendi görgüleriyle hayatı aydınlatmaya girişmesidir. İnsanlığın ilerlemesini sağlayan düşünce sistemindeki temel fikir ve kavramlar Aydınlanma Çağı'nın ürünü olarak değerlendirilmiştir. Aydınlanma ve özgürlük birbirinin olmazsa olmaz şartıdır². Immanuel Kant'a göre de Aydınlanma, "İnsanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmayış durumundan kurtulup, aklını kendisinin kullanmaya başlamasıdır"³.

Bunun yanı sıra Atatürk; Namık Kemal, Ziya Gökalp, Abdullah Cevdet gibi Osmanlı son devir aydınlarından da etkilenmiştir. Bilhassa Ziya Gökalp Türkçülük ile ilgili çalışmalarıyla Atatürk'ü etkilemiştir. Gökalp'in görüşlerinin temel düşüncesi, Türk milletinin milli kültürünü yeniden bularak yenileşmesi, gerektiğinde toplanmıştır. Özellikle Gökalp'in, "Yalnız siyasi savaş sırasında değil, ekonomik savaşta da milli ülküler sınıfsal ülkülerden her zaman önde gelmelidir" görüşü Atatürk'ün siyasi tutumunu belirlemiştir⁴.

Tabii bu fikirler Atatürk'ün okul yıllarında⁵ olgunlaşmaya başlayan fikir temeli üzerine oturmuştur. Manastır Askerî İdadisi'nde, o zamanki okul

1 18'nci yüzyılda, geçmiş yüzyılların birikimleriyle düşünce alanında Rönesans'la birlikte "Aydınlanma Çağı" denen bir olay yaşanmıştır. Voltaire, Rousseau, Didero ve diğer aydınlar, Avrupa'nın sosyal ve ekonomik düzenini eleştiren, düşünce ve vicdan özgürlüğünün mücadelesini yapan eserleriyle insanları etkilemişlerdir: Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, Ankara, 1995, s.23.

2 Rafet Altınok, "Atatürkçülükte 'Aydınlanma'", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.220-221.

3 Bedia Akarsu, *Atatürk Devrimi ve Temelleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2003, s.94.

4 Johannes Glosneck, *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye I*, Onur Yayınları, İstanbul, 1998, s.54.

5 Atatürk'ün çocukluğunun ve ilk, okul yıllarının geçtiği Selanik, Balkan Savaşlarına kadar Türk aydınlarının ve heyecanlı Türk gençliğinin belli başlı merkezlerinden birisi olup, "Kâbe-i Hürriyet", "Mehdi-i Hürriyet" gibi isimlerle anılmıştır (Serpil Sürmeli, "Mustafa Kemal'in Öğrenim Hayatı ve Ona Dair Düşünceler", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s. 100).

arkadaşlarının çoğu gibi Voltaire, Montesquieu, Rousseau'nun yasaklanmış eserlerini, Mirabeau'nun konuşmalarını okumuşlardır. Fransız aydınlanması O'nu, halkın gizli duran gücüne ve eğitilebilirliğine inandırmıştır⁶.

Mustafa Kemal'in gençlik yıllarında ilk biriktirdiği kavram –soyut da olsa- devrim kavramı olmuştur. Mustafa Kemal'in devrim birikimi içinde özgürlük kavramı da yer almaktadır. Ancak onu asıl eylemine hazırlayan bir başka birikim ise “uygarlık düzeyinde yer almak” düşüncesi olmuştur⁷.

Atatürkçü düşünce, hayatı ve devleti akıl ve bilim kaynaklarıyla düzenlemektir; salt devlet hayatında değil, ferdi ve toplumsal yaşamın her yönünde akli ve bilimi yol gösterici olarak saymaktır. Atatürk'ün düşünceleri, inanışları ve olaylara yaklaşım tarzı, onun “pozitivist” bir görüşe de sahip olduğunu göstermektedir⁸.

Atatürk, inkılâpları gerçekleştirmeye, yani fikri fiiliyata dökmeye İstiklal Savaşı'yla başlamıştır. Atatürk'ün “1919 İhtilali” de denilen bu olgunun arkasında devletin yarım asırlık bir kültür birikimi bulunmaktadır⁹. Osmanlı Devleti'nin bütünüyle tükendiği bu dönemde, halka kurtuluş için önerilen üç yöntemi, Atatürk şöyle özetlemiştir:¹⁰

İngiltere'nin himayesini istemek,

Amerika'nın mandasını istemek,

Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü sağlamak mümkün olmadığına göre bölgesel kurtuluş yolları aramak.

Atatürk, anılan fikirlerin hiçbirinde isabet görmemiştir. Çünkü Osmanlı Devleti artık tükenmiştir. Memleket tamamen parçalanmıştır. Bu durum karşısında O şu karara varmıştır: “Milli hâkimiyete dayanan kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak!”¹¹.

1. Türk Devriminin Başlangıcı: İstiklal Harbi'nin Fikri Temelleri

Türk Devrimi'nin temeli ve başlangıcı Kurtuluş Savaşı'dır. Atatürk Büyük Nutku'nda Birinci İnönü Muharebesi'ne değinirken; “İnkılâbımız tarihine Birinci İnönü Zaferi'ni kaydettik”¹² ifadesini kullanmıştır¹³. Bu sözleriyle

6 Glosneck, a.g.e., s.26.

7 Özdemir Nutku, “Atatürk'ü Anlamak”, *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.9.

8 Şerafettin Yamaner, *Atatürk Öncesi ve Sonrası Kültürel Değişim*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1999, s. 156.

9 Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali I-II*, Kaynak Yay., İstanbul, 2003, s.242.

10 Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, ss.162-163.

11 Yalçın vd., a.g.e., s. 162-163.

12 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006, s.391.

13 Cihat Akçakayalıoğlu, *Atatürk Komutan, İnkılâpçı ve Devlet Adamı Yönleriyle*, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s.513.

Türk Devrimi'ni İstiklal Harbi ile temellendirmiştir. Atatürk'ün askeri dehası, Çanakkale Savaşı sonrası kamuoyunca malum olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Çanakkale'de ülkesinin kendini savunabileceğini kanıtlamıştır. Yani İstiklal Harbi'nin temelleri Çanakkale'de atılmıştır. İstiklal Harbi, istilacı devletlerin saldırganlığını dizginlemiştir¹⁴.

Mustafa Kemal Paşa "Hâkimiyet-i Milliye ye dayalı kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak" fikrini "milli bir sır olarak" vicdanında taşımıştır¹⁵.

Mustafa Kemal, Mondros Mütarekesi'nden sonra 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelmiştir. Harpten mağlup çıkılmasına rağmen Mustafa Kemal'de yılmıyorktur. İstanbul'a geldiği gün, işgalciler için "geldikleri gibi giderler"¹⁶ diyerek milli mücadeleye olan inancını ortaya koymuştur. İstanbul'da bulunduğu müddetçe, milli kurtuluşu hedef alan birçok çalışma yapmış, güvendiği arkadaşlarıyla bir araya gelerek kurtuluş planlarıyla uğraşmıştır¹⁷.

Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'na giden yoldaki "reçetesi" Misak-ı Milli olacaktır. Mustafa Kemal, bu aşamada yurdu düşman işgalinden kurtarmayı ve millete bağımsızlık kazandırmayı hedeflemiştir. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde tespit edilen ilkeler, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın 28 Ocak 1920 tarihli gizli toplantısında "Misak-ı Milli (Ahd-i Milli)" adıyla kabul edilerek onaylanmıştır¹⁸. Ahd-i Milli Beyannamesi bu Meclis'in yaptığı en önemli görev olarak tarihe geçmiştir. Misak-ı Milli ile Anadolu'da filizlenecek Milli Mücadele'nin amacı belirlenmiş ve tam bağımsız bir Türkiye hedefi, tüm dünyaya ilan edilmiştir¹⁹. Misak-ı Milli, Kurtuluş Savaşı'nın "siyasi programı" olmuştur²⁰.

Aynı gün Meclis-i Meb'usan'da, bu bildiri metninde yer alacak sözcüklerin seçiminde çok ayrıntılı görüşmeler yapılmıştır. İzmir Meb'usu Tahsin Bey Misak-ı Milli'de geçen "Anadolu halkı" yerine "Millet" veya "Milleti

14 Ersan Baş, "Çanakkale Zaferleri ve Çanakkale'de Üne Ulaşan Mustafa Kemal Atatürk'ün Önderliğinde Kurulan Yeni Türk Devleti'nin Oluşumuna Etkileri Üzerine Bir inceleme", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, s.134.

15 Atatürk, *a.g.e.*, s.17.

16 Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, ss.118-119.

17 Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, s. 119.

18 Utkan, Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi 1918-1938*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 132; Hüseyin Tosun, "Cumhuriyet Öncesi Çağdaşlaşma Girişimleri", *Atatürk ve Çağdaşlaşma*, (Hazırlayanlar: Mehmet Saray, Hüseyin Tosun), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, ss.30-31; Misak-ı Milli'nin ilkeleri bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından belirlenmiştir (A. Mete Tuncoku vd., *Türk Tarihi İçinde Atatürk ve Cumhuriyet*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001, ss.62-63.

19 *Atatürkçülük Birinci Kitap*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1983, s.19, 233; Rahmi Doğanay, "Misak-ı Milli'ye Göre Lozan", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, S.2, Elazığ, 2001, s.283.

20 Ergün Aybars, "Atatürk ve Türk Devrimi", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1991, s 7.

Osmaniye" denilmesini teklif etmiş²¹, uzun uzadıya tartışmalar sürmüş, nihayet Niğde Meb'usu Mehmet Emin Bey'in önerisi ile "bütün Millet" sözü kabul edilmiştir²².

Öte yandan Mustafa Kemal, "vatan" kavramı olarak bağımsızlığı öngörmüştür. Misak-ı Milli'de "Türk" kavramı yerine "Osmanlı-İslam" kavramı tercih edilmiştir. Mustafa Kemal "hudud-u milli dâhilindeki anasır-ı İslamiye'nin yalnız bir cins millet" olduğunu vurgulamıştır²³. Yani Mustafa Kemal tarafından "Türk nüfus" demek "Müslüman halk" olarak kabul edilmiştir.

Amaç belirlendikten sonra sıra örgütlenmeye gelmiş ve Mustafa Kemal, Samsun'a çıkmadan Anadolu'da temelleri atılan, fakat mahalli sınırları aşamayan Müdafa-i Hukuk cemiyetlerini aynı çatı altında toplamayı başarmıştır. Doğu Anadolu'nun "Düvel-i Muazzama" tarafından Ermenilere verileceğinin öğrenilmesi üzerine bu durumu protesto etmek üzere toplanan Erzurum Kongresi'nde Mustafa Kemal "vatanın bir bütün olduğunu Doğu Anadolu'nun hiçbir sebeple vatandan ayrılamayacağını ve bütün Müslümanların öz kardeş olduklarını" vurgulamıştır²⁴.

Mustafa Kemal Paşa, Misak-ı Milli'nin temellerini askeri okul yıllarında atmış²⁵, genç bir subay iken kafasında olgunlaştırmıştır²⁶.

Yıldırım Orduları Komutanı iken ordusunun lağvedilmesi üzerine İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da kendisi gibi -görevinden uzaklaşmak zorunda kalmış- birçok önemli komutanla karşılaşmıştır. Önce Perapalas Oteli'nde bir daireye yerleşen Mustafa Kemal Paşa, birkaç gün sonra bu otelden ayrılmış, önce yakın dostu Salih Fansa'nın Beyoğlu'ndaki evinde misafir kalmış, sonra da Şişli'de Madam Kasabyan'ın üç katlı evini kiralamıştır. Atatürk, İstanbul'un düşman işgali altında bulunduğu bu karanlık günlerde, evinde arkadaşlarıyla birlikte sık sık gizli toplantılar yapmıştır²⁷. Bu toplantılara

21 *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, IV/1 (17.2.1920), s.147.

22 *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, IV/1 (17.2.1920), s.148.

23 Mîm Kemal Öke, *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu 1918-1926*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992, s.47.

24 Öke, *a.g.e.*, s47.

25 Sınıf arkadaşı Ali Fuat Paşa'nın aktardığına göre; Mustafa Kemal, genç bir Harbiyeli iken yeni bir Türk devleti hayalini anlatmış, Misak-ı Milli'nin sınırlarından bahsetmiş, bu sebepten arkadaşları tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, 2. Cilt, (1919-1922), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, ss.218-219.

26 Karaferye'de subaylık stajını yapan Ali Fuat Bey'i ziyaret eden sınıf arkadaşı Mustafa Kemal, "Meşrutiyetin Osmanlı Devleti'nin Türk unsurunun çoğunlukta olduğu bölgelerde oturtulması gerektiğini" söyleyerek fikirlerini o zamandan belirlemiştir Ayfer Özçelik, *Ali Fuat Cebesoy*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, s.4.

27 Bu ev sonradan Suriye Valisi Tahsin (Uzer) Bey tarafından satın alınmış, Tahsin Bey'in ölümünden sonra eşi Hatice Mediha Uzer tarafından Atatürk Evi olarak kullanılmak üzere İstanbul Belediyesi'ne hibe edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Mustafa Şahin, *Hasan Tahsin Uzer'in Mülki İdareciliği ve Siyasetçiliği*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2010, ss.346-347 (Yayınlanmamış Doktora Tezi); Ayrıca bkz. Mehmet Önder, *Atatürk Evleri ve Atatürk Müzeleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s.20.

katılan arkadaşları, Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey, Refet Paşa, zaman zaman İsmet Bey'ler²⁸ ile birlikte toplanarak Milli Mücadele'nin esaslarını oluşturmuşlardır²⁹. Belirlenen bu esaslar şöyledir:³⁰

Terhisler derhal durdurulacak,

Silah, cephane ve malzeme düşmana verilmeyecek,

Genç ve muktedir kumandanlar birliklerinin başında bulunacak, İstanbul'dakiler Anadolu'ya yollanacak,

Milli mukavemet yanlısı olan sivil idareciler iş başında tutulacak,

Particilik kavgası engellenecek,

Halkın maneviyatı yükseltilecektir.

Alınan bu kararlar çerçevesinde Rauf Bey ve Refet Bey Anadolu'da görev almayı kabul etmiştir, Kazım Karabekir Paşa Erzurum'da bulunan 15'inci Kolordu Komutanlığına atanmak üzeredir. Ali Fuat Paşa ise 20'inci Kolordu Komutanlığı görevinden izinli olarak ayrılmıştır. Kolordusunun başına ne zaman döneceğini soran Mustafa Kemal Paşa'ya Ali Fuat Paşa, "siz emrettiğiniz zaman" cevabını vermiştir³¹. Aslında bu dönemde yani Şişli görüşmelerinde yukarıda isimleri sayılan hatırı sayılan komutanlar Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğini kabul etmişlerdir. Yani artık İstiklal Harbi'nin liderlik meselesi halledilmiştir³².

Mustafa Kemal Paşa, ayrıca bu dönemde görüşlerini Minber Gazetesi aracılığı ile duyurmaya çalışmış, Vakit ve Zaman gazetelerine mülakatlar vermiştir³³. Anadolu'da görev alma düşüncesinden yola çıkarak Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa tarafından akrabası Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey ile tanıştırılmıştır. Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey vasıtası ile Padişah, Bahriye Nazırı, Harbiye Nazırı Şakir Paşa ile görüşmüştür. Mustafa Kemal

28 Mustafa Kemal Paşa, İsmet (İnönü) Bey'in fikirlerine daima itimat etmiş, çeşitli defalar Şişli'deki evine çağırıldığı gibi aniden İsmet Bey'in evine giderek fikir alışverişinde bulunmuştur. Daha önceden beraber görev yaptıklarından İsmet Bey'e daima güvenmiş ve Anadolu'ya geçme planından bahsetmiştir. Mustafa Kemal Paşa "İsmet'in yanında her zaman kendimi rahat hissettim ve ona daima güvendim" diyerek daha sonraki yıllardaki yol arkadaşısını da hangi esaslarla belirlediğini ifade etmiştir. Erol Mütercimler, *Bu Vatan Böyle Kurtuldu*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005, s.115, 128-130.

29 Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.180.

30 Özçelik, *a.g.e.*, s.56.

31 Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, ss.180-181.

32 İstiklal Savaşı'nda "Atatürk Stratejisi", karizmatik yetkinin en geniş anlamda uygulandığı alan olmuştur. Atatürk, karizmatik yetkiyi ülkenin kurtuluşunda meşru otoriteyi güçlendirici bir nitelikte kullanmıştır (Adnan Çelik, "Weberyan Yetki ve Atatürk", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, s. 31).

33 Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da kaldığı yaklaşık altı ay boyunca Minber Gazetesi'nin ortağı olarak Bu gazetede köşe yazarlığı yapmıştır. Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 180.

Paşa'ya "Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'da tırmanışa geçen Pontus Rum ve Ermeni hareketlerini kaynağının öğrenilmesi ve adı geçen bölgedeki asayişin sağlanması amacıyla"³⁴ 29 Nisan 1919'da 9'uncu Ordu Kıtataı Müfettişliği teklif edilmiştir. Bu teklifi amacına uygun bulan Mustafa Kemal Paşa, görevi kabul etmiş ve Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın da muvafakati ile 29 Nisan 1919'da Padişah Vahdetin tarafından ataması onaylanmıştır³⁵.

Mustafa Kemal Paşa 9'uncu Ordu Müfettişi olarak Samsun'a hareketinden iki gün evvel, Hüseyin Rauf ile birlikte Ali Fethi Bey'i 14 Mayıs 1919'da ziyaret etmiş ve Anadolu'da Millî Mücadele hareketi başlatmak üzere planı olduğunu söylemiştir. Güven dolu ve iyimser tutumu ile arkadaşlarının kalbine su serpmiştir³⁶.

Atanma kararnamesinin ardından Mustafa Kemal Paşa 14 Mayıs 1919'da Sadrazam Damat Ferit Paşa, 16 Mayıs 1919'da Padişah Vahidettin ile görüşerek aynı gün İstanbul'dan ayrılmıştır³⁷. Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, bir rapor hazırlayarak İstanbul'a göndermiştir. Anadolu'nun muhtelif bölgeleriyle irtibata geçerek milli mücadeleyi yönlendirmeye başlamış, İzmir'in işgalinin mitingler düzenlenerek protesto edilmesini isteyen emrini telgraf ile yayınlamıştır³⁸.

Mustafa Kemal Paşa, İstiklal Harbi'ni başlattığında tarihi temellere dayanan belirli bir düşünce yapısına, siyasi görüş ve inanca sahiptir. Ama O'nun davranışlarını teorik çalışmalardan çok, gelişen hareket ve olayların yönlendirdiği söylenebilir³⁹.

Havza'da millî bilincin uyanması için halka tesirli konuşmalar yapmış, Amasya'da millî mücadelenin amaç ve usulü belirlenmiş, çok uluslu devlet yerine millî devlet esaslarını ortaya koymuştur. Ayrıca millî irade vurgusu yapılarak hem bağımsızlığın kazanılmasına hem de idarî alanda yapılacak değişikliklere zemin hazırlanmıştır. İstiklal yolunda toplanan millî irade Erzurum'da birinci adımı⁴⁰, Sivas'ta ikinci adımı atmıştır. Sivas kongresi toplanış şekli ve aldığı

34 Cemalettin Taşkiran vd., *Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.IV, 6-12.

35 Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, ss.125-126.

36 Osman Okyar-Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Fethi Okyar'ın Anıları*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1999, s 23

37 Hüsrev Gerede'nin hatıralarında aktardığına göre; Bandırma Vapurunu arayan İngilizlere bakarak "Budala herifler, biz Anadolu'ya ne silah ne cephaneye götürüyoruz; biz ideali ve imanı götürüyoruz" demiştir. Halki Cevizoğlu, *İşgal ve Direniş 1919 ve Bugün*, Ceviz Kabağı Yayınları, İstanbul, 2006, s.100.

38 Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, ss.127-131.

39 Leyla Kaplan, "Atatürkçü Düşüncenin Tarihsel Gelişimine Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Araştırma Merkezi, C. XVII, S.49, Mart 2001, s.1.

40 Erzurum kongresi 23 Temmuz 1918'de büyük bir bayram havası içinde açılmış, Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve Erzurum Müdafai Hukuk Cemiyeti'nin yardımlarıyla kongre başkanlığına seçilmiştir: Günay Çağlar, "Atatürk, Milli Mücadele, Milli Birlik ve Beraberlik Atatürk ve Erzurum Kongresi", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri

kararlar itibariyle “millî kongre” olmuş; manda ve himayenin reddi ile de tam bağımsızlık vurgulanmıştır⁴¹.

Ayrıca Alaşehir Kongresi, Batı Anadolu Kongreler zincirinin önemli halkasını teşkil etmiştir. Batı Anadolu kasaba ve merkezlerindeki teşkilatlanma yeniden organize edilmiş ve özellikle Kuva-yı Milliye daha disiplinli hale sokulmuştur. Bundan başka 1, 2 ve 3’üncü Balıkesir kongreleri ile Nazilli kongrelerinin millî mücadeleye olan katkıları, mahallî ve millî direnişi uyandırmıştır⁴².

İşgalci devletler, millî bilincin kuvvet kazanmasından endişe ederek Anadolu’da değişik bölgelerde isyanlar tertip etmişler, Sevr Antlaşması’nı devreye sokmuşlardır. Lakin bunlar millî mücadelenin ivmesini kıramamıştır. Sevr ile yok edilmek istenen mağlup milletin en önemli silahı “teslim olmamak” olmuştur⁴³.

Türk Kurtuluş Savaşı 20’nci Yüzyılda emperyalizme, sömürgeciliğe karşı kazanılan ilk büyük bağımsızlık hareketi olmuştur⁴⁴. Zafer sonrası, Mudanya Ateşkes Antlaşması gereği Trakya ve İstanbul’un tahliyesine başlanmış, Lozan görüşmelerine Ankara Hükümeti’nin eli güçlü olarak oturulmuştur.

İtilaf devletleri, Lozan Konferansı’na⁴⁵ TBMM Hükümeti’nin yanı sıra İstanbul Hükümeti’ni de davet etmiştir. Onlara göre bu konferans, “Sevr Antlaşması’nın bir tashihi” olacaktır⁴⁶. Bu birlikte davet edilme durumu, saltanatın sonunu getirmiştir. 1 Kasım 1922’de saltanat ve hilafet birbirinden ayrılarak saltanat kaldırılmıştır⁴⁷. Böylece Lozan’da temsil problemi ortadan kalkmıştır. Batı Cephesi Komutanı olarak Mudanya Ateşkes görüşmelerinde Türkiye’yi başarı ile temsil eden İsmet (İnönü) Paşa, Dışişleri Bakanlığında istifa eden Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey’in yerine Dışişleri Bakanı olarak atanmıştır. Bu atama sonrası İsmet Paşa, Mudanya’dan sonra Lozan’a baş murahhas olarak katılmıştır⁴⁸.

Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, s. 55.

41 Aydemir, *a.g.e.*, s.91-144.

42 Enver Konukçu, “Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri”, *Millî Mücadele Tarihi -Makaleler-*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s.219.

43 Mahmut Esat Bozkurt, *Türk İhtilali’nde Vatan Müdafası*, Kaynak Yay., İstanbul, 2006, s.26.

44 Mustafa Oral, “Emperyalizm Karşısında İlk Bağımsızlık Mücadelesi: Türk Kurtuluş Savaşı” *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.187.

45 Cumhuriyet tarihçilerinin bir kısmı Kurtuluş Savaşı’nın bitişi olarak 9 Eylül 1922 tarihini işaret ederken; bir kısmı ise Lozan Barış Antlaşması’nın imzalandığı 24 Temmuz 1923 tarihini kabul etmektedirler. Yani bir başka ifade ile Lozan Konferansı süreci İstiklal Harbi süreci içerisinde mütalaa edilmektedir. Bu saikle, Lozan Konferansı Kurtuluş Savaşı’nın fikri sürecinin incelendiği bu bölüme dâhil edilmiştir.

46 Yalçın vd., *a.g.e.*, s.371.

47 Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, C.III (1922-1938), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, ss.53-68.

48 Atatürk, *a.g.e.*, s.486, 487.

Lozan Konferansı toplanırken Türkiye, müzakere masasına Birinci Dünya Savaşı'nın mağluplar safındaki bir devlet olarak değil, Milli Mücadele'den muzaffer olarak çıkmış bir devlet olarak "galipler" safında katıldığını her fırsatta ifade ederek oturmuştur. Antlaşma sırasında, "Kurtuluş Savaşı'nın tüm amacının bir şeması olan Misak-ı Milli'nin milletlerarası belgelerle tesciline çalışılmıştır"⁴⁹.

Mustafa Kemal Paşa, Baştemsilci İsmet Paşa'ya; güney ve doğu sınırının, Doğu Trakya'nın batı sınırının, adalar, kapitülasyonlar, azınlıklar, duyûn-u umûmiye (dış borçlar idaresi) ve yabancı okullar konusunda taviz verilmemesi, ortaya çıkacak güçlüklerde, bakanlar kurulundan talimat alınmasını, gerekirse görüşmelerin kesilmesi gibi, Misak-ı Milli amaçlarına yönelik direktifler vermiştir⁵⁰.

Görüşmeler çetin pazarlıklar halinde üç ay sürmüş ve Türkiye'nin beklediği sonuca ulaşamamıştır. İsmet Paşa, görüş birliği sağlanan konularda barışın imzalanmasını, diğer konuların daha sonra görüşülmesini teklif etmiştir. Ancak İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon, bu öneriyi reddetmiştir. Bunun üzerine 20 Kasım 1922'de başlayan Lozan görüşmelerinin birinci aşaması 4 Şubat 1923'de sona ermiştir⁵¹. Lozan konferansının ikinci dönemi, 23 Nisan 1923'de başlamıştır, sonuçta İsmet Paşa'nın ilk gündem beri vurgulamaya çalıştığı taraflar arası eşitlik kaidesine uygun olarak 24 Temmuz 1923'de Lozan Antlaşması imzalanmıştır. TBMM anlaşmayı 23 Ağustos 1923'de onaylamıştır. Lozan Antlaşması, milletlerarası düzeyde yeterli onay belgesi sayısına ulaşılmasıyla 6 Haziran 1924'de yürürlüğe girmiştir⁵².

Lozan'da her şey Türkiye'nin istediği şekilde neticelenememiştir. Musul Meselesi halledilememiş Milletler Cemiyeti'ne havale edilmiş⁵³, Boğazlar

49 *Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1974, s.3.

50 Yalçın vd., *a.g.e.*, s. 373.

51 Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.593, 597.

52 Mehmet Gönlübol vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919-1973)*, C.I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977, ss.61-65; Yalçın vd., *a.g.e.*, s.380.

53 Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918'de imzalanmış olduğu halde, İngilizler; 6'ncı Ordu Komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa'nın tüm itirazlarına rağmen, 3 Kasım 1918'de Musul'u işgal etmişlerdir. Hükümet'in 6'ncı Ordu Komutanı'na verdiği emir doğrultusunda, İngilizler Musul'a muharebe etmeden girmişler, tehditlerle fiili durum oluşturarak Mondros Mütarekesi'nin 7'nci maddesi gereğince 3 Kasım 1918'de Türk kuvvetlerini Musul'dan tahliyesi istenmiş, 8 Kasım 1918'de Musul boşaltılmak zorunda kalmıştır (*Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Yıl: 53, Sayı: 117, Ankara, Ocak 2004, Belge No: 61, 62, 63, 64, 65, 74 s.175-192, 217-223).

İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşına girmesinin belli başlı amaçlarından biri; Musul dâhil olmak üzere bütün Irak havalisi petrollerine sahip olma konusundaki "canhıraş arzusu" olarak değerlendirilebilir. Lozan'da çözülemeyen Musul Meselesi, -alınan karar gereği- İngiltere ile Türkiye arasında karşılıklı görüşmelerle çözülmeye çalışılmıştır. Bu maksatla 19 Mayıs-5 Haziran 1924 tarihleri arasında toplanan Haliç Konferansı'nda da İngilizlerin çözümsüzlüğü tercih etmesi yüzünden sonuca ulaşamamıştır. Bunun üzerine olay Milletler Cemiyeti'nin insafına kalmış ve sonuç aleyhimize neticelenmiştir. Musul

Meselesi halledilememiş, komisyona bırakılmıştır. Acil bir barışa ihtiyacı olan bir ülke için yeterince tatminkâr olmasa bile, antlaşma imzalanmak zorunda kalmıştır. Türkiye, Lozan Barış Antlaşması'na imzasını koyarken o günün siyasi şartlarının ve ileride gerçekleşmesi ümit edilen barışçı gelişmelerin, Lozan'ın Boğazlar konusundaki yetersizliklerini Türkiye lehine çevireceği beklentisiyle hareket etmiştir⁵⁴.

Milli Mücadele'de Türk milletinin fiilen elde ettiği başarıyı, Batılı devletler Lozan'da güç de olsa kabul etmek zorunda kalmışlardır. Onun için Lozan bağımsızlıktır. Lozan Barış Antlaşması ile yeni Türkiye, milletlerarası alanda resmen tanınmıştır⁵⁵.

Lozan Barış Antlaşması, Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkan bir devletin devamı niteliğinde de olsa, kendi şartlarını kabul ettirerek imzalatılan tek antlaşmadır⁵⁶.

Atatürk, Lozan ile ilgili şunları söylemiştir: *“Ben olumlu sonuç alacağımıza kesin olarak güveniyordum, Türk milletinin varlığı için, istiklali için, egemenliği için ne olursa olsun mecbur olduğumuz esasların dünyaca tasdik olunacağına da asla şüphe etmiyordum... konferans masasında istediğimiz zaten, elde edilmiş olan bu hususların onaylanmasından başka bir şey değildi”*⁵⁷.

Lozan Antlaşması Genç Türkiye Devleti'nin, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Türk milletinin, hem Osmanlı Devleti'ne ve onun prensiplerine, hem de İtilaf Devletlerine karşı, hukuki olarak elde ettiği ve bunu da siyasi bir belge ile tescil ettirdiği bir antlaşmadır⁵⁸.

2. Atatürk'ün Devrim Anlayışı

Atatürk'ün Devrim anlayışını açıklarken; Profesör Hıfzı Veldet Velidedeoğlu şu hatırasını aktarmaktadır: *“Aydınlardan kimisi; Türk Devrimi'nin ayrı ayrı olay ve davranışlar olmayıp, bir bütün olduğunu fark etmemişlerdir. İtirafederim ki bir vakitler biz de düşmüştük bu yanlışlığa. Bence şu nokta iyice vurgulanmalıdır ki:*

Meselesi nihayet 5 Haziran 1926'da Türkiye, İngiltere ve Irak arasında Ankara'da yapılan antlaşma ile Milletler Cemiyeti'nden çıkan kararın tasdiki şeklinde sonuçlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kadir Mısıroğlu, *Musul Meselesi ve Irak Türkleri*, Sebil Yayınları, İstanbul, 1994, ss.73-76, 100-112, 141-152.

54 Boğazlar Meselesi; Lozan'da 18'inci maddede toplanmıştır. Bu madde gereğince Türkiye, 11 Nisan 1936'da bir nota vererek, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile 20 Temmuz 1936'da istediği nihai şekle kavuşturmuştur (*Montreux ve Savaş Öncesi Yılları (1935-1939)*, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1974, s.1, 109).

55 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s.321.

56 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Bateş Yayınları, İstanbul, 1998, s.500.

57 Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul, 2002, s.430.

58 Vehbi Tanfer, “9 Eylül 1922- 24 Temmuz 1923 Tarihleri Arasında Türkiye'nin Uluslararası Alanda Hukuksal Yönden Kabulü ve İzlenen Dış Politikanın Özellikleri”, *Milli Mücadele Tarihi, Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s.399.

Bugünkü Türkiye’de ayrı ayrı devrimler değil, bir Türk Devrimi vardır...”⁵⁹.

Atatürk bir sentez adamıdır. Yaptığı inkılapların hepsinde eskiyi ve eski görüşleri “tez”, yeni görüş ve düşünceyle uygulamaları da “antitez” olarak kabul etmiştir. Bu tez ile antitezi bir denklem halinde çözümleyip, kendi akıl süzgecinden geçirerek sonucunda “sentezlere” ulaşmıştır. Atatürk’ün inkılaplarının her birisi için uyguladığı bu sistem kısaca ifade edilmek istenirse: “Tez x Antitez = Sentez” biçiminde formüle edilebilir. Atatürk’ün, daha güzele, daha mükemmele ve millî gerçeklere daha uygun atılımlarını teşkil eden inkılaplarını işte bu sentezler abidesi meydana getirmiştir⁶⁰.

Atatürk’ün Türk devrimine zemin hazırlayan değişimler: dünyada; Avrupa toplumunun doğuşu uyanması, Rönesans ve Reform hareketleri, Türkiye’de ise Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet olmuştur⁶¹.

Atatürk’e göre “devrim” kelimesi, “ihtilal (revolution)” kelimesinden daha öte daha geniş bir değişikliği ifade etmektedir. Devrimin en önemli işlevlerinden biri rejimin meşrutiyet temellerini oluşturmuş olmasıdır. Türk devrimi, Cumhuriyet’in ilk kurulduğu yıllarda reform niteliği taşıırken, rejimin kendisini sağlamlaştırmasından sonra sistemin korunmasına yönelmiştir⁶².

Batı Felsefesi’nin başlamasına kadar geri giden, bin yıllık ortaçağ boyunca arka plana çekilen, Rönesans’la tarih sahnesine yeniden çıkan “Aydınlanma” düşüncesi Avrupa’da doruğa çıkarken, Osmanlı Devleti’nin de sonu çöküntüye varacak şekilde geri çekilmesi başlamıştır⁶³.

Her alanda meydana gelen bu geri çekilmeyi fark eden Osmanlı, kurtuluşun Batı’dan geleceğine inanmıştır. Artık, Batı beğenilmekte onun başarıları karşısında hayranlık duyulmaktadır. Bir zorunluluk olarak kabul edilen Batı askerî tekniğinden, 19’uncu asırda devlet idaresinde ve idarî teknikte taklide geçmiştir. Aynı devirde edebiyatta ilk defa Batılı hayat görüşü de aydınlar arasında yayılmaya başlamıştır⁶⁴. Böylece Osmanlı’da yaşamak için, evvela Batının yeni askerî teknolojisiyle bunun dayanağı olan bilimlerin benimsenmesi gereği ortaya çıkmıştır. Böylece Batıya kapılar açılmaya başlamıştır⁶⁵. Bu açılmanın sonucu olarak Türkler, bazı geleneksel kurumlarını

59 Akçakayalıoğlu, *a.g.e.*, s.513.

60 *Türk Tarihi Silahlı Kuvvetleri ve Atatürkçülük*, Genelkurmay Başkanlığı 50. Yıl Yayınları, Ankara, 1973, s. 340; Turhan Olcaytu, *Devrimimiz İlkelerimiz*, Ajans-Türk Yayınları, Ankara 1998, s. 5.

61 Celal Nuri, *Türk Devrimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.5.

62 Hürriyet Konyar, *Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999, ss.229-231.

63 Macit Gökberk, *Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1997, s.35.

64 Halil İncalcık, “Atatürk ve Türkiye’nin Modernleşmesi”, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1995, s.171.

65 Gökberk, *a.g.e.*, s. 37; Ayrıca bkz. Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 1978.

bırakıp, bunların yerlerine Batı kurumlarını koymak zorunda kalmıştır⁶⁶.

Türk Milleti Tanzimat ve iki Meşrutiyet döneminden geçerek Cumhuriyete ulaşacaktır. İşte Atatürk'ü devrim anlayışına bu tarihî gelişme hazırlamıştır.

Atatürk Batı uygarlığı karşısında Osmanlı Devleti'nin tutumunu aşacak, uygarlığın bütünüyle benimsemenin gerektiği inancını devrimlerin temel direği yapacaktır. Bunu Atatürk şu sözlerle ifade etmiştir: *"Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların amacı, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün, mana ve şekliyle medeni bir cemiyet vaziyetine ulaştırmaktır, inkılâbımızın temel kaidesi budur"*⁶⁷.

Atatürk çağının değişim dinamiklerini çok iyi anlamış ve makro bir dönüşüm projesi gerçekleştirmiştir⁶⁸. Atatürk'ün hayata geçirdiği Türk Devrimi; Kurtuluş Savaşı ile başlamış, savaşın başarıya ulaşması ile hızlanmıştır. Türk Devrimi, Kurtuluş Savaşı ile sıkı sıkıya bağlıdır⁶⁹.

Atatürk, bütün çabalarında örnek bir karakter ortaya koymuştur. O varmak istediği amaçlar için birinin değil, hep kendi kendinin "adamı" olmuştur. Bunu yaparken de kendi şahsi çıkarlarından daha üstün tuttuğu milleti ve milletin çıkarlarını en iyi şekilde korumak, kollamak ve geliştirmek fikri ve düşüncesi hâkim olmuştur⁷⁰.

Atatürk devrimleri belli bir ideolojik kalıba bağlı olmadığı gibi durağan bir anlayışla da ele alınmamıştır. Atatürkçü devrim uygulamaları, birbirini bütünleyen bir "sistem" den oluşmuştur⁷¹.

Devrim sistematigi içerisinde değerlendirildiğinde; Mustafa Kemal'in *"Düvel-i Muazzama"ya kafa tutması kahramanca bir inanç ve cesaret eylemidir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa; 1919'da görünüş son derece cesaret ve ümit kırıcı olmasına rağmen, ülkesinde uykuda bulunan güçleri keşfedebilmiş, olaylar da onun bu görüşünün doğru olduğunu ispatlamıştır"*⁷².

Atatürk'ün kendi ifadesi ile "asıl savaş şimdi" yani İstiklal Harbi'nden sonra başlamıştır. Atatürk'ün amacı, yurdunu kurtardıktan sonra çağdaş bir

66 Arnold J. Toynbee, *Türkiye I, (Bir Devletin Yeniden Doğuşu)*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 49-50.

67 Gökberk, *a.g.e.*, s.44.

68 Ali Güler, "Dönüştürücü (Transformational) Liderlik Kavramı ve Dönüştürücü Lider Olarak Atatürk", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, s.22.

69 Olcaytu, *a.g.e.*, s.143.

70 Mehmet Yetişgin, "Atatürk'ün Örnek Kişiliğinde Görev ve Sorumluluk Anlayışı", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara,, 2003, s. 108.

71 Çetin Yetkin, *İktidara Karşı Türk Direniş ve Devrimleri*, C:2, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafası Hukuk Yay., 6. baskı, Antalya, 2007, s.843.

72 Toynbee, *a.g.e.*, ss.78-79.

Türkiye meydana getirmek olmuştur. Türk toplum yapısını bu inanca göre değiştirmek istemiş, Batı uygarlığına dayanan yeni, çağdaş bir düzen getirmeyi amaçlamıştır. Bu düzeni kurmak için bir dizi devrimlere girişmiştir⁷³. Atatürk, devrim konuları üzerinde arkadaşları ile görüşerek ve münakaşa ederek karar vermiştir. Hatta bu münakaşaları zevk alarak yönetmiştir. Atatürk, fikir ve kanaatlerini kabul ettirmek için hiçbir zaman cebir ve zor kullanmamıştır. O memleket için hayırlı gördüğü her fikrini halka izah ederek, mantık yolu ve ikna kabiliyetini kullanarak kabul ettirmeyi prensip olarak uygulamıştır⁷⁴.

Atatürk metodolojik olarak; bilimi temel alan, aklın hâkimiyetini benimseyen bir düşünce yapısını esas almıştır. Atatürk, felsefesini “evren karşısında akılcı davranış” olarak nitelemiştir. Felsefesi olmayan bir komutanın “belki savaşı kazanabileceğini fakat savaşı anlayamayacağını” ifade etmiştir⁷⁵. Atatürk’ün devrimleri neden yaptığını gelince; “durmak ölümdür, yaşamak ve yaşatmak istediği” için devrimleri gerçekleştirmiştir⁷⁶.

Türk Devrimi, zamanın en ileri davranışlarından biri olmuştur. Türk toplumunu, yıllarca içine tikanıp kaldığı kültür çevresinden çıkarıp, bu tikanıklığı açacak Batı kültür çevresine yaklaştırmıştır. Atatürk Türk Milletini, yaşadığı yüzyılın ileri toplum çevresine sokarak; milli, politik, sosyal ve kültürel bir devrim hareketinin ilhamcısı ve kaynağı olmuştur⁷⁷.

Atatürk devrim ve değişim eylemini, kendi düşüncesindeki pozitivist içeriğin temel öğeleri olan “akılcılık” ve “bilimsellik” ile biçimlendirmiştir⁷⁸. Aklın ve bilimin önderliğinde yapılan inkılâplarla çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkmayı hedefleyen Atatürk, ilke ve inkılâpları doğrultusunda ilerleyerek ve gerçekçilikten ayrılmayarak nelerin başarabileceğini göstermiştir⁷⁹. Onun gördüğü iş çağdaştır, çağa uygundur. Çünkü çağımız giderek tüm insanlığı kapsamakta olan aydınlanma ve bilgilenme dönemidir. O, “akla dayanmayan inanışların atılması”, “ilerleme yolu” ve bunun için de “bilgisizliğin giderilmesi” ile akli ve bunun ürünü olan bilimin eleştirel özelliğini zihinlere yerleştirmiştir⁸⁰.

Atatürk her zaman Batı medeniyetinin üzerinde bir düzen hedeflemiştir. İşte bu gayeye ulaşmak için her sahada devrimler yapılması zaruretini hissetmiştir⁸¹. Atatürk’ün devrim hareketi, Türk toplumunu her alanda

73 Nazmi Kal, *Cumhuriyet Gazetesi/80. Yıl Özel Eki*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, 29.10.2003, s.2.

74 Muammer Yüzbaşıoğlu, *Atatürk’ü Anmak*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, s.74.

75 İsmet Bozdağ, *Atatürk’ün Evrensel Boyutları*, Emre Yayınları, İstanbul, 2006, ss.45-46.

76 Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali III*, Cumhuriyet Yay., İstanbul, 2000, s.140.

77 Sadi Borak, *Atatürk*, Kırmızı Beyaz Yayınları, Ankara, 2004, s.286.

78 Yamaner, *a.g.e.*, s.158.

79 Nurettin Aydın, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde Çağdaşlaşma Yolunda Atatürk İlke ve İnkılâplarının Yeri ve Önemi”, *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, s. 250.

80 Özdemir Nutku, “Atatürk ve Türk Hümanizması”, *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.2-4.

81 Naci Kasım, *Gazinin Hayatı*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1999, s. 190.

çağdaşlaştırma amacını gütmüştür. Atatürk'ün dünya görüşü; milleti bir devrim hareketi ile topyekûn çağdaşlaştırma olarak özetlenebilir⁸².

Çağdaşlaşma, Atatürk tarafından modernleşme, asrileşme, çağdaş uygarlıklar düzeyine erişme veya batılılaşma şeklinde ifade edilmiştir. Çağdaşlaşma, bir başka ifade ile bugünü, dünden yararlanarak yarına göre yaşamak, zamanın değişimine uymak olarak anlaşılmıştır. Çağdaş kişide dogmatizm değil, pragmatizm esastır. Atatürk devrimlerinde bu esasları dikkate almıştır⁸³.

Tam bağımsızlık, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nı gerçekleştirme gayesidir. Yaptığı devrimler ile siyasal ve ekonomik bakımdan "yarı bağımlı" durumdaki Osmanlı'yı "tam bağımsız" Türkiye'ye dönüştürmüştür. Tam bağımsızlık, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel esası olarak hayata geçirilmiştir⁸⁴.

Atatürk devrimlerinin halka duyurulması maksadıyla kurulan yayın organı, Sivas Kongresi'nde yayın hayatına başlayan İrade-i Milliye Gazetesi olmuştur. Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya yerleştikten sonra Hâkimiyet-i Milliye yayın hayatına başlamıştır. Daha sonra yazar kadrosunun genişlemesi ile Ulus Gazetesi, Hâkimiyet-i Milliye'nin devamı olarak görevini ifa etmiştir⁸⁵. Atatürk devrimlerinin halka anlatılmasında önemli rol oynayan Halkevleri'nin yayın organı konumundaki Ülkü Dergisi'nin ilk sayısında Recep (Peker) Bey, "Ülkü'nün sadece hizmet amacı taşıdığı için yazı sahiplerine para vermeyeceğini, yazarların sadece inandıkları davayı başkalarına duyurmaya amaç edineceklerini" belirtmiştir⁸⁶.

Atatürk bütün devrimleri herkesten önce Türk milleti için, onun ilerlemesi, ebedî, şerefli ve bağımsız yaşaması için yapmıştır. Bu bakımdan devrimlerin hedefi "Türk milliyetçiliğidir"⁸⁷. Atatürk, milliyetçiliği birleştirici bir unsur olarak ele almış "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir" diyerek milli birlik ve beraberliğin temelini atmıştır⁸⁸. Atatürk dönemi CHP Genel Sekreteri Recep Peker, milliyetçilik anlayışını tanımlarken "Hukuki ve siyasi haklar tüm ulus fertleri için geçerlidir. Ancak etnik kökene

82 Olcaytu, a.g.e., s. 147.

83 Celalettin Yavuz, "Atatürkçü Çağdaşlaşma Modelinde Akıl, Bilim, Eğitim ve Yüksek Öğretim", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s. 59.

84 Ali Güler, "Bir Çağdaşlaşma Modeli Olarak Atatürkçülük", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.142.

85 Konyar, a.g.e., ss.12-14.

86 Süleyman İnan "Denizli Halkevi Dergisi: İnanç (1937-1946)", *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, Denizli, 2004, S.15, 123-129, s. 124.

87 Sadı İrmak, *Atatürk Devrimleri Tarihi, (İdeoloji ve Tarih Açısından İnceleme)*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 1981, s. 10.

88 Mustafa Özbey, "Atatürkçü Düşünce Sisteminin Nitelikleri", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, s. 274; Cemal Avcı, "Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.77.

sahip olanlar ya da olduklarını düşünenler ulusal topluluğa katılamazlar. Çünkü ulusal topluluğun tek bir etnik kökeni vardır; o da Türklüktür” şeklinde ifade ederek, ırk eksenli tanımlamayı reddetmiştir⁸⁹.

Atatürk devrimlerin ilkesini şöyle açıklamıştır: “Yaptığımız devrimlerin amacı Türkiye Cumhuriyeti halkını tüm olarak modern ve bütün anlam ve şekliyle uygar bir toplum haline ulaştırmaktır. Devrimlerimizin asıl ilkesi budur”⁹⁰.

3. Düşünce Boyutundan Uygulamaya Türk Devrimi

Cumhuriyetin 1923–1938 arasındaki devresini en iyi karakterize eden ifade “demokrasiye hazırlık dönemi”dir denilebilir. Gerçekten bu dönemde Atatürk, daha önce İttihat ve Terakki liderlerinin yapmadıkları asıl zor işe yani halk kitlelerini “demokrasi ve hürriyet rejimine hazırlama” çabasına girişmiştir⁹¹. Türk devrimi, Atatürk dönemi CHP ideologlarından Recep Peker’e göre; “bir sosyal bünyeden geri, eğri, fena, eski, haksız ve zararlı ne varsa bunları birden yerinden söküp onların yerine ileriye, doğruyu, iyiyi, yeniyi ve faydalıyı koymaktır...”⁹²

Mustafa Kemal Paşa, Samsun’a çıktığı andan itibaren düşüncelerini, ülkenin kuruluşu için tasarladıklarını çok yönlü olarak uygulama alanına koymuştur. Bu hareket, dış düşmana karşı bir kurtuluş mücadelesi olduğu kadar içeride millet egemenliğine dayanan, kayıtsız şartsız bağımsız olan bir Türk devleti kurma girişimidir. Aşama aşama Türk Devrimi gerçekleştirilmiştir. Bu safhaların en önemlisi belki başta geleni Ankara’da TBMM’nin açılmasıdır⁹³.

Üyelerinin şahsî farklılıklarına rağmen, Millî bağımsızlık ve özgürlük inancı etrafında toplanan BMM açılmış, kuruluş amacını vatanın kurtuluşu olarak açıkça ortaya koymuştur. Bütün farklı, hatta birbiriyle çelişen görüşler bu noktada vatanın kurtuluşu için birleşmiştir. 5 Eylül 1920’de kabul edilen Nisâb-ı Müzakere Kanunu ile meclis, süresini bu amacın gerçekleşmesine bağlamış ve ilk TBMM’nin vatanın kurtuluşuna kadar devam edeceğini vurgulamıştır⁹⁴.

Mustafa Kemal Paşa, vatani ve milleti düşman işgalinden kurtararak tam bağımsızlığa kavuşturmak görevini üstlenen Büyük Millet Meclisi’nin Başkanı olarak 30 Nisan 1920’de İtilaf Devletleri ve yansız devletlerin dışişleri bakanlıklarına birer nota göndermiştir. Bu notada, İstanbul’un işgalini protesto

89 Murat Kılıç, Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2007, S.16, 113-140, s.121.

90 Yüzbaşıoğlu, a.g.e., ss. 125-126.

91 İsmet Giritli-Hülya Baykal, *Atatürk ve Atatürkçülük*, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s.13.

92 Recep Peker, “Recep Peker Ders Notları”, Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker, Yusuf Kemal Tengirşek, *1933 Yılında İstanbul Üniversitesi’nde Başlayan İlk İnkılap Tarihi Ders Notları*, (Yayına Hazırlayan: Oktay Aslanapa), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1997, 203-281, s.211.

93 Dursun Ali Akbulut, “Mustafa Kemal Paşa-İstanbul İlişkileri”, *Milli Mücadele Tarihi, Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s.301.

94 Yalçın vd., a.g.e., s. 43.

ettikten sonra, Büyük Millet Meclisi'nin amaçlarını belirtmiş, BMM'nin Türk Milleti'nin gerçek ve tek temsilcisi olduğunu ilan etmiştir⁹⁵.

Birinci Meclis görevini tamamladıktan sonra İkinci Dönem TBMM için sandık başına gidilmiş, Meclis'in oluşumu sonrası Ali Fethi (Okyar) Bey başkanlığında yeni kabine oluşturulmuştur. O sırada TBMM ikinci Başkanı olan Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, İsmet Paşa'nın Lozan'dan döndükten sonra iki mesele üzerinde ısrarla durduğunu ve bunların acele halledilmesini istediğini belirtmektedir. Bunlardan birisi Ankara'nın hükümet merkezi olduğunun kanunla tespit edilmesi, diğeri ise TBMM hükümetinin ne tür hükümet olduğunun bir an evvel ilanı, yani rejimin adının konulmasıdır⁹⁶.

Birçok düşman donanmasını beklenmeyen anlarda devlet merkezinin karşısında görmek istemeyen BMM, başkent olarak Ankara da karar kılmıştır. Ankara bu devirde pek gelişmemiş olsa dahi, yeni yönetimin felsefesinin, anlayışının yansıyacağı bir özellik taşımaktadır⁹⁷. Başkent konusu salt bir güvenlik meselesi olarak ele alınmamıştır. Başkent değişimi aynı zamanda bir zihniyetinde değişimi olarak düşünülmüştür. Bu değişim, Atatürk'ün zihninde daha Samsun'a çıktığı zamanlarda belirlemiştir. Ankara'nın başkent olması millî bir düşünceden kaynaklanmıştır. Yeni Türk Devleti, devlet merkezini Türk insanının bağrında kurmuştur. İngilizler Ankara'nın ancak iki sene başkent olabileceğini, sonradan İstanbul'a taşınacağını düşünmüşlerdir. Hatta elçilerini Ankara'ya göndermeme kararı almışlardır. Fakat daha sonra bu kararlarının geçersiz olduğunu kabul etmişlerdir⁹⁸. Ankara'nın başkent olmasıyla beraber Anadolu ile dengeli bir biçimde ilgilenme imkânı doğmuştur. Ankara gelişimi ile diğer Türk şehirlerine de örnek olmuş ve yapılan icraatlarla Türkiye'de çağdaş şehircilik fikri ortaya konulmuştur⁹⁹.

Öte yandan Atatürk'ün "en büyük eserim" dediği Cumhuriyet ilan edilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir.

95 Yavuz Özgüldür, "TBMM Hükümeti'nin Dış Politikası", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.61-62.

96 Ali Osman Eğilmez, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihine Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998, ss.103-104.

97 Yeniliklerden, kentleşme olgusu, yeni yapı tipolojileri, yeni kurulan kentte kullanılmıştır. Eski yapılar için çözüm teknikleri aranmış, batıdaki çözümler kullanılmıştır. Bu dönemde Alman ve Avusturyalı mimarlardan etkin olarak faydalanılmıştır. Hülya Şahin, "Atatürk ve Güzel sanatlar", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.163.

98 Ankara'nın 1923'te başkent olarak kabul edildiğinde Ankara'da sadece Sovyet Rusya ve Afganistan'ın büyükelçilik binaları bulunmaktadır. Önce İngiltere ve Fransa, ardından İtalya, Japonya ve ABD Türkiye'ye nota vererek ancak İstanbul'da oturması şartıyla Türkiye'ye büyükelçi atamayı kabul etmişlerdir. Fakat bu ülkeler birer birer büyükelçiliklerini Ankara'ya taşımışlar, en son 1929'da İngiltere büyükelçiliğini Ankara'ya taşımıştır. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul, 2008, s.733.

99 Mehmet Akif Bal, *Atatürk İlke ve İnkılâpları Tarihi*, Murathan Yayınevi, Rize, 2001, s.169.

Ancak Cumhuriyetin ilanından sonra görüş ayrılıkları ön plana çıkmıştır. Bu görüş ayrılıkları en çok Cumhuriyetin ilanı sonrası hilafet meselesi üzerine ortaya çıkmıştır. Hilafetin aktif savunucuları bazı İstanbul gazeteleri olmuştur¹⁰⁰.

Cumhuriyet'in ilanı öncesi 9 Eylül 1923'te milli birlik ve beraberliğin bir göstergesi olarak Halk Fırkası kurulmuştur. Lakin Cumhuriyetin ilanı, halifeliğin ilgası, Tevhid-i Tedrisat gibi mühim İnkılâp hareketlerinde –yukarıda da belirtildiği üzere- tekrar görüş ayrılıkları belirlemiştir. Bir parti içi muhalefet oluşmuş ve zamanla büyümüştür. Halk Fırkası'ndan ayrılanlar Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adıyla ikinci bir parti kurmuştur¹⁰¹. Cumhuriyet rejimi içerisinde bir muhalefet partisi olarak doğan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adeta Cumhuriyet Halk Fırkası muhaliflerinin sığınağı haline gelmiştir. Türkiye'yi siyasi ve sosyal açıdan etkileyen önemli bir buhranla –Şeyh Sait İsyanı gibi- karşı karşıya bırakmıştır. Bu da çok partili sistemin sonunu hazırlamıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Şeyh Sait İsyanı sebebiyle çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu'na dayanılarak 1925 Haziran'ında kapatılmıştır¹⁰². Partinin kapatılması sonrası, İzmir Suikastı gerekçesiyle, Parti'nin önemli yöneticileri İzmir Milli Kütüphanesi'nde kurulan İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmıştır. Terakkiperver Fırka'nın eski yöneticileri olan paşaların yargılanması, yargılanan paşalar tarafından –dava beraatla sonuçlansa bile- “itibarlarının düşürülmesi” olarak değerlendirilmiştir¹⁰³.

Türkiye'nin siyasi hayatında ikinci muhalefet partisi olarak, Atatürk'ün telkin ve teşvikleri ile 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Bu yeni parti, programında açıkça “Cumhuriyet ve laiklik” ilkelerine bağlılığını bildirmiştir. Hatta bu ilkelerin daha yaygınlaşip kökleşmesi için çalışılacaktır. Bunun dışında, ekonomi politikasının serbestleştirilmesi, devlet örgütünde düzeltmeler yapılması öngörülmüştür. Atatürk, pek çok arkadaşını bu yeni partiye girmek için teşvik etmiştir. Ancak işler umulduğu gibi yürümemiştir. Özellikle Ege bölgesindeki merkezlerde parti örgütünün

100 Tanin'den Hüseyin Cahit, Tevhid-i Efkâr'dan Velid Ebuşşiya, Vatan'dan Ahmed Emin; bu grup Ankara'ya karşı kuşku ve muhalif bir duruş halinde olmuşlar; buna karşın İkdâm'dan Yakup Kadri, Akşam'dan Falih Rıfkı Ankara davasını savunmuşlardır. Suphi Nuri ve Celal Nuri ikilisi ise ortada vaziyet almışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz.Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam III*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s.180.

101 Fahrettin Altay Paşa'nın hatıralarında aktardığına göre; Atatürk, Terakkiperver Fırka'nın kurulacağından önceden haberdar olmuştur. İzmir seyahatinden Ankara'ya trenle dönüşü sırasında Atatürk, okul arkadaşı olan 2'nci Ordu Müfettişi Ali Fuat Cebesoy Paşa'yı Afyon'a kadar yeni oluşumdan vazgeçirmek için ikna etmeye çalışmıştır. Bazen sert tonda geçen tartışma sonucunda Ali Fuat Paşa ikna olmadığı gibi 2'nci Ordu Müfettişliği görevinden istifa ederek milletvekilliğine dönmüş ve Terakkiperver Fırka saflarında muhalefete başlamıştır . Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası*, (Yayına Hazırlayan: Oğuzhan Dalkıran), Eylem Yayınları, Ankara, 2008, ss. 374–382.

102 Yalçın vd., *a.g.e.*, ss. 43-44.

103 Kazım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Cafer Tayyar (Eğilmez), Refet (Bele) gibi Paşa'ların yanı sıra Rauf Bey, Dr. Adnan Bey gibi parti ileri gelenleri tutuklanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kazım Karabekir, *İzmir Suikastı, İddianame ve Paşaların Savunması*, (Yayına Hazırlayan: Sümer Kılıç), Emre Yayınları, İstanbul, 2005, s.29, 47.

faaliyetleri partinin sonunu getirmiştir¹⁰⁴. 17 Kasım 1930'da Ali Fethi (Okyar) Bey, partisini kapatmak zorunda kalmıştır. Öte yandan 29 Eylül 1930'da Adana'da kurulan "Ahali Cumhuriyet Fırkası" ise, hiçbir varlık gösterememiş birkaç ay sonra kapanmıştır. Serbest Fırka denemesinin başarısızlığa uğraması sonucunda Türkiye'de 1945 yılına kadar başka bir siyasi parti kurulmamıştır¹⁰⁵.

Atatürk'ün hilafeti kaldırmasının ve Osmanlı Hanedanı mensuplarının memleket sınırları dışına çıkarılmasının nihaî gayesi "laiklik" ilkesinin yerleştirilmesidir¹⁰⁶. Laiklik kişi benliğine ve haysiyetine saygı demektir. Laiklik bu özelliği ile bireylerin din ve vicdan özgürlüğünü öngörür. Kadim çağlarda da "laikos" deyiimiyle anlatılan toplumlar da kuşkusuz bir dine bağlıydılar. Atatürk de yön verdiği inkılâp uygulamalarında, laikliği özenle benimseyip milletine telkin etmek istemiştir¹⁰⁷.

Atatürk dini bilgilerin vatandaşa gerçek kaynaklarından öğretilmesini temin etmek amacıyla 3 Mart 1924'te çıkarılan kanunla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasını sağlamıştır. Böylece dini müesseselerin, cami ve mescitlerin yönetimi bu teşkilata verilmiştir¹⁰⁸.

Atatürk dönemi CHP ideologlarından Recep Peker; "Türkiye'deki din telakkisinin hududu yurttaş vücudunun cildini aşamaz. Onun ne sosyete, ne de administrasyonda ve ne de politikada yeri yoktur. Bunun yanında ne sosyete, ne kanun ve ne de politika yurttaşın dindarlığı ve ya dinsizliği ile meşgul olamaz. Din sade bir vicdan işidir. Asla bir devlet işi değildir"¹⁰⁹ diyerek laiklik tanımına açıklık getirmiştir.

Din işlerinin devlet işlerinden ayrılması, laik bir devletin kurulması ve medenî kanunun kabulü kadın haklarında yenilikler meydana getirmiştir. Türk ailesinin sosyal hakları ve kadın hakları konusunda Atatürk yurt gezilerinde olumlu görüşlerini açık bir şekilde ifade etmiştir¹¹⁰. Atatürk kadınlarımız için, "kadınlarımız sosyal hayatta erkeklerle beraber yürüyecek, birbirlerinin yardımcısı olacaklardır" diyerek, kadınlara medenî, sosyal ve siyasi haklar vererek kadınların yollarını açmıştır. Medenî kanunun kabulüyle kadın ve erkek ailede eşit haklara sahip olmuştur. Dinî merasimle yapılan "nikâh kıyma usulü" yerine, evlenmeler belediye evlenme dairelerinde herkese açık olarak merasimle

104 Erol Mütercimler, *Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1057.

105 *Türk İnkılâp Tarihi*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara, 1973, s. 143.

106 Charles H. Sherrill, *Bir Elçiden*, Gazi Mustafa Kemal, Tercüman Yayınları, İstanbul, ty., ss.181-182.

107 Muzaffer Erendil, "Şeriatçılık, İrtica ve Laiklik Üzerine", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2002, s.161.

108 Mehmet Emin Baydar, "Atatürk'ün Din Anlayışı Üzerine Bazı Düşünceler", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, s.76.

109 Osman Kızı, *Atatürk Döneminde Recep Peker (1920-1938)*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2006, s.164 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

110 Ahmet Çoban, "Atatürkçü Düşünce Sisteminde Kadın Eğitimi", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.79.

yapılmaya başlanmıştır. Bu arada kadınlarımız, 1934'ten sonra her iş alanında, özellikle memurluk, hâkimlik, avukatlık, doktorluk, subaylık¹¹¹, öğretmenlik ve öğretim üyeliği gibi çalışma dallarında görev ararak hayatımızın daha da gelişmesine büyük katkılar sağlamaya başlamışlardır¹¹².

Şapka ve kıyafet devrimi, miladî takvimin kabulü, eski mecelle yerine medenî kanun, ticaret kanunu ve ceza kanunu kabulü, harf devrimi, Türk tarihini Batılıların olumsuz yorumlarına karşı savunmak için tarih¹¹³ ve dil alanında¹¹⁴ yapılan devrimler, Türk sosyal hayatında büyük değişimleri beraberinde getirmiştir.

Türk Devriminin önemli kilometre taşlarından Harf Devrimini düzenleyen Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun 1 Kasım 1928'de kabul edilmiş¹¹⁵, ardından, geniş halk kitlelerine okuma-yazma öğretmek üzere Millet Mektepleri kurulmuş Atatürk, Millet Mektepleri Başöğretmeni ilan edilmiştir¹¹⁶.

Atatürk kültür alanında pek çok konuda devrimlere imza attığı gibi güzel sanatlara da gereken ihtimamı göstermiştir. Resim, müzik, heykel, şiir, tiyatro ve sinema dalları ile çok yakından ilgilenmiştir.¹¹⁷

111 Atatürk manevi kızı Sabiha Gökçen'i Hava Harp Okulu'na göndermiş, Türkiye'nin ilk kadın pilotu olarak yetiştirmiştir. Ulvi Keser, "Atatürkçü Düşünce Işığında Toplumsal Değişme ve Türk Kadını", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.182.

112 İbrahim Kafesoğlu - Mehmet Saray, *Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihi Temeller*, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1998, ss.210-211.

113 Atatürk, bu dönemde Tarih Kongreleri yapmış, Türk Tarih Tezini ortaya atmış, ancak Türk Tarih Tezi kabul görmemiş ve bundan vazgeçilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdal As, "Atatürk ve Türk Tarih Tezi", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.201-215.

114 Atatürk'ün teşviki ile yeni kelimeler türetilmiş, Türk Dil Teorisi üzerinde durulmuştur. Atatürk döneminde vazgeçilen kelime türetme işi sonraları daha ileriye götürülse de bu zorlama süreçte çok fazla kabul görmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Işık, "Türk Dilinin Sadeleştirilmesi ve Atatürk", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.163-171.

115 Atatürk'ün uşağı Cemal Granda'nın aktardığına göre: Atatürk, Harf Devrimi'ni 9 Ağustos 1928 gecesi İstanbul Sarayburnu Parkı'nda yazı tahtası önüne geçerek halka tanıtmıştır. Harf Devrimi'nin kararını, 1927'de vermiş, 1928 kışı hazırlıklarını yapmıştır. Atatürk, Harf Devrimi için beş yıllık plan hazırlayıp gelenlere çıkışmış, "Bu iş ya üç ayda olur, ya hiç olmaz" demiştir. Atatürk yurt gezilerinde halka dersler vermeye devam etmiş, hatta sınavlar yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal Granda, *Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri*, (Yayına Hazırlayan: Hakan Pala), Anekdot Yayınları, Ankara, 2008, s. 121, 123.

116 Millet Mektepleri sonrası 1930'dan itibaren Halk Okuma Odaları, 1932'den itibaren de Halk Evleri açılmıştır. Nilgün Sarp, "Atatürk ve Eğitim", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.10-11.

117 Atatürk'ün uşağı Cemal Granda'nın aktardığına göre; Atatürk, büyük tiyatro ustası Darülbedayi (Şehir Tiyatrosu) sanatçısı Muhsin Ertuğrul'dan Faruk Nafiz Çamlıbel'in yazdığı "Akın" piyesini, sahneye koymasını istemiştir. Buradaki başarıyı gözleri yaşlı izlemiştir. Atatürk, kendi hayatını sinema filmine çekmek üzere Münir Hayri Egelî'ye "Ben Bir İnkılâp Çocuğuyum" isimli senaryoyu kaleme aldırmıştır. Atatürk, bu senaryonun büyük bir kısmını kendisi yazdırmış, iki defa düzeltmiştir. Bu film; Atatürk'ün sağlığında çekilemediği gibi, Atatürk'ün ölümünden sonra ise bu senaryo ve Atatürk hakkında yazılan

Atatürk, Çankaya Köşkü' nü akademik tartışmaların yapıldığı bir merkez haline getirmiş, eğitim alanında yapılan değişiklikleri izlemiş, bu konudaki çalışmaları bizzat yönetmiş, programları düzeltmiş, ders kitabı yazmış, tahta başına geçmiş, Türk Milletine başöğretmenlik yapmıştır¹¹⁸.

Atatürk dış politikada, Türkiye'yi kendi kabuğuna çekilmiş bir devlet olmaktan alıkoymuştur. Komşu ülkelerin tamamına yakını ile dostane anlaşmalar yaparak ve ayrılıkların yerine dostlukları koyarak Türkiye'yi yalnızlıktan kurtarmıştır. Bu dostluklar korunurken, Türkiye'nin güvenliğini ve milli menfaatlerini korumayı amaçlayan ve hiçbir milletin aleyhine olmayan bir barışı benimsemiştir. Atatürk, "savaşın sebeplerini ortadan kaldırırsanız, savaşın yaraları kendiliğinden kapanır" diyerek, dünya barışına da önemli katkılarda bulunmuştur¹¹⁹.

Devlet, bu dönemde ayrıca sıtma ve tüberküloz gibi öldürücü hastalıklarla savaşmak üzere özel bir teşkilatlanma ile bir yandan ülke genelinde ve tıp sahasında etkili önlemler almıştır. Bu bağlamda, sivrisinek yuvası olan pek çok bataklık kurutularak, başta sıtma olmak üzere birçok mikrobik hastalığın yayılması önlenmiştir. Bu çalışmalara paralel olarak, başta eğitime verilen ağırlıkla hızla artan okuryazar vatandaş sayısı; giderek genişleyen demiryolu ağı; yükselen fabrika bacaları; gıda, giyim ve ilaç gibi ülkede üretilen önemli ihtiyaç maddelerinin artışı, toplumda dikkati celbeden bir canlılık ve devlete güven duygusu oluşturmuştur¹²⁰. Bu dönemde milli kalkınma; hür, bağımsız, daima daha kuvvetli refah seviyesi daha yüksek bir Türkiye idealinin bel kemiği olmuştur¹²¹.

Atatürk ekonomik kalkınma konusuna büyük önem vermiş, İzmit'te verdiği bir demeçte "yeni Türkiye Devleti cihangir bir devlet olamayacaktır, fakat yeni Türkiye Devleti ekonomik bir devlet olacaktır" diyerek yeni bir hedef göstermiştir¹²².

Önceleri devletin geneleekonomik hayata pek müdahalede bulunmadığını, özel sektörün ve sermayenin faal olmasını beklediğini, bunun içinde çeşitli muafiyetler, imtiyazlar tanıdığını görüyoruz. Burada amaç, yeraltı ve yer üstü kaynakların sömürü aracı haline getirilmeden millet yararına işletilmesi, üretimi

çeşitli senaryolar Atatürk'ü küçük düşüreceği gerekçesi ile ve "Atatürk'ü Koruma Kanunu" sebebiyle çekilememiştir. Granda, a.g.e., s. 133, 143-144.

118 Ahmet Çoban, "Atatürkçü Eğitim Sistemi ve Boyutları" *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.83-84.

119 Charles, N. Sherril, *Bir ABD Büyükelçisinin Türkiye Hatıraları/Mustafa Kemal II*, Cumhuriyet Kitaplar Yayınları, İstanbul, 1999, ss.87-88.

120 Necip Torumtay, *Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kurucusu Lider Atatürk*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001, s. 224.

121 Hüseyin Tosun, "Atatürk'ün Kalkınma Modeli", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.211.

122 İ. Ceyhan Koç, "İzmir İktisat Kongresinin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri", *Atatürk Dergisi*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Cilt: III, Sayı: I, Mayıs 2000, s.148.

ve iç pazarı geliştirmeye yönelik planlı ve sistemli bir kalkınma programıdır¹²³. Özel sermayenin güçlendirilmesi ve yerli ticarî burjuvazi isteği devam etmiştir. Fakat hükümetin bütün isteğine ve desteklerine rağmen özel sektörün ekonomik hayatta istenilen ölçüde başarılı olamadığı, temel alanlardaki yatırımları yine devletin teşkilatlandırıldığını görüyoruz¹²⁴. Bunda; sermaye yokluğu, teknolojik kifayetsizlik ve müteşebbis düşüncenin henüz yeterince gelişmemesi etkili olmuştur. Devlet, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrasında izlediği bu politikayı bırakarak mutedil devletçiliğe yönelmiştir¹²⁵.

Sonuç

Atatürk'ün kurucusu olduğu modern Türkiye Cumhuriyeti, demokratik, laik, çok partili parlamenter sistemini benimsemiş ve bu hedef doğrultusunda çok büyük bir mesafe almıştır. Türkiye'nin İslam ile demokrasiyi, İslam ile çağdaşlığı uzlaştırma becerisi ve iktisadî sahadaki atılımları, bir model olarak dünyada giderek daha yoğun bir şekilde takdir kazanmıştır. Ön yargılardan ve maceradan uzak, barışçı, karşılıklı saygı, hak ve menfaate dayalı Türk dış politikasının temel hedeflerinden biri milletlerarası güven ve istikrara katkıda bulunmak olmuştur¹²⁶.

Atatürk'ün sözlerine ve icraatlarına bakacak olursak; gerçekçi, sağduyulu ve ileri görüşlü bir devlet adamı olduğu, döneminde olduğu gibi günümüzde de anlaşılmaktadır.

Atatürk ilke ve inkılâpları bütüncül bakış açısıyla ele alınmalı ve değerlendirilmelidir. Bize göre, cumhuriyetçilik, halkçılık, milliyetçilik, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılık ışığı altında yapılan çalışmalar ve atılan adımlar Türk milletini yeni bir yapıya kavuşturmuştur. Cumhuriyet öncesi ile Cumhuriyet devrindeki Anadolu'nun fizikî yapısını, kültürel dokusunu, malî kaynaklarını ve demografik yapısını mukayese edecek olursak Cumhuriyet ve onun dayandığı ilkelerin Türk milletine kazandırmış olduğu maddî ve manevî değerleri kolayca tespit etmemiz mümkündür¹²⁷.

123 Aziz Rifkî Ateşer, "Atatürk'ün Programını Günümüze Getirmek", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, s.150.

124 Ahmet Hamdi Zekey, "Cumhuriyet Dönemi Ekonomik Durum ve Atatürk'ün Ekonomik Görüşü", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, s.161.

125 Celal Nuri, *a.g.e.*, s.122; Yüzbaşıoğlu, *a.g.e.*, s.43.

126 Nabi Şensoy, "Atatürk ve Modern Türkiye" *Atatürk ve Modern Türkiye*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2001, s. 358; Muammer Demirel, "Atatürk'ün Söylev ve Demeçlerinde Diğer Uluslarla İlişkiler", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s.91.

127 Abdulkadir Yuvalı, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş ve Yapılanmasında Atatürk", *Atatürk ve Modern Türkiye*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001, ss. 273-274.

Atatürk değişimlerinin özünde asırlardır ihmal edilmiş, yok sayılmış Türk kültürünün yani, dil, tarih, örf ve âdetler vb değerlerin araştırılması, ortaya konması ve müesseseleştirilmesi yönünde atılan önemli adımlar yer almaktadır. Bu yüzden Cumhuriyetin dayandığı ilkeler; -Atatürk ilkeleri- tarihî Türk devlet geleneğinin 20'nci asır şartlarında yeniden hayata geçirilmesidir. Bu ilkeler Türk milletinin tarihî ve kültürel değerleriyle çatışmamıştır. Atatürk, Türk milletinin özniteliğine ve değerlerine ulaşmamız için öncülük görevini üstlenmiş ve bunu başarıyla sonuçlandırmıştır.

Bir toplumsal düzenin ve dünya görüşünün radikal biçimde değiştirilmesi, bunalımlara yol açmasına rağmen Atatürk, bu riski göze almış bir devrim adamıdır. Türk Devrimi tarihte çok büyük güçlüklerle gerçekleştirilen devrimlerden birisidir. Bu hareket içte ve dışta düşman koalisyonu ile karşılaşmış, fakat adım adım hedefe ulaşmıştır¹²⁸.

Atatürk, devrim konusunda gençlere hedef gösterirken -son yıllarda moda olduğu üzere- onların gençlik duyguları üzerinde kışkırtıcı olmamış, bilakis gençlere çalışmayı hedef göstermiştir. O hedef ve şart şudur: *"Büyük olmak için hiç kimseye iltifat etmeyeceksin, hiç kimseyi aldatmayacaksın, memleket için gerçek amaç ne ise onu göreceksin, hedefe yürüyeceksin. Herkes senin aleyhinde bulunacaktır, herkes seni yolundan çevirmeye çalışacaktır. Fakat sen buna dayanacaksın, önüne sonsuz engeller yığılacaktır. Bu engelleri kimseden yardım gelmeyeceğine inanarak aşacaksın, bundan sonra da sana büyüksün derlerse bunu söyleyenlere güleceksin"*¹²⁹.

128 Cemile Şahin, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Türk Devrimi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1999, s. 54 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

129 Zekeriya Türkmen, "Atatürk ve Türk Gençliği", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, s.48.

KAYNAKÇA

I. Arşiv

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, IV/1 (17.2.1920).

II. Kitaplar

- AKARSU, Bedia, *Atatürk Devrimi ve Temelleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2003.
- AKÇAKAYALIOĞLU, Cihat, *Atatürk Komutan, İnkılâpçı ve Devlet Adamı Yönleriyle*, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- ALTAY, Fahrettin, *10 Yıl Savaş ve Sonrası*, (Yayına Hazırlayan: Oğuzhan Dalkıran), Eylem Yayınları, Ankara, 2008.
- ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Yıl: 53, Sayı: 117, Ankara, Ocak 2004.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006.
- Atatürkçülük Birinci Kitap*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983.
- ATAY, Falih Rıfki, *Çankaya*, Bateş Yayınları, İstanbul, 1998.
- AYBARS, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, Ankara, 1995.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, 2. Cilt, (1919-1922), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971.
- , *Tek Adam III*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
- BAL, Mehmet Akif, *Atatürk İlke ve İnkılâpları Tarihi*, Murathan Yayınevi, Rize, 2001.
- BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 1978.
- BORAK, Sadi, *Atatürk*, Kırmızı Beyaz Yayınları, Ankara, 2004.
- BOZDAĞ, İsmet, *Atatürk'ün Evrensel Boyutları*, Emre Yayınları, İstanbul, 2006.
- BOZKURT, Mahmut Esat, *Atatürk İhtilali I-II*, Kaynak Yay., İstanbul, 2003.
- , *Atatürk İhtilali III*, Cumhuriyet Yay., İstanbul, 2000.
- , *Türk İhtilali'nde Vatan Müdafası*, Kaynak Yay., İstanbul, 2006.

- Celal Nuri, *Türk Devrimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- CEVİZOĞLU, Hulki, *İşgal ve Direniş 1919 ve Bugün*, Ceviz Kabuğu Yayınları, İstanbul, 2006.
- Cumhuriyetin İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)*, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1974.
- EĞİLMEZ, Ali Osman, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihine Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.
- GİRİTLİ, İsmet - Hülya Baykal, *Atatürk ve Atatürkçülük*, Der Yayınları, İstanbul, 2001.
- GLOSNECK, johannes, *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye I*, Onur Yayınları, İstanbul, 1998.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919-1973)*, Cilt: I, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.
- GRANDA, Cemal, *Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri*, (Yayına Hazırlayan: Hakan Pala), Anekdot Yayınları, Ankara, 2008.
- GÖKBERK, Macit, *Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1997.
- IRMAK, Sadi, *Atatürk Devrimleri Tarihi, (İdeoloji ve Tarih Açısından İnceleme)*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 1981.
- KAFESOĞLU, İbrahim - Mehmet Saray, *Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihi Temeller*, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul, 1998.
- KAL, Nazmi, *Cumhuriyet Gazetesi/80. Yıl Özel Eki*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, 29.10.2003.
- KARABEKİR, Kazım, *İzmir Suikastı, İddianame ve Paşaların Savunması*, (Yayına Hazırlayan: Sümer Kılıç), Emre Yayınları, İstanbul, 2005.
- KASIM, Naci, *Gazinin Hayatı*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1999.
- KIDIŞ, Osman, *Atatürk Döneminde Recep Peker (1920-1938)*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2006, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KİNROSS, Lord, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul, 2002.
- KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi 1918-1938*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- , *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, Ankara, 1988.
- KONYAR, Hürriyet, *Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999.

- MİSİROĞLU, Kadir, *Musul Meselesi ve Irak Türkleri*, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Montreux ve Savaş Öncesi Yılları (1935-1939)*, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1974.
- MÜTERCİMLER, Erol, *Bu Vatan Böyle Kurtuldu*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005.
- Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2008.
- OKYAR, Osman, -Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Fethi Okyar'ın Anıları*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1999.
- OLCAYTU, Turhan, *Devrimimiz İlkelerimiz*, Ajans-Türk Yayınları, Ankara, 1998.
- ÖNDER, Mehmet, *Atatürk Evleri ve Atatürk Müzeleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998.
- ÖKE, Mim Kemal, *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu 1918-1926*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992.
- ÖZÇELİK, Ayfer, *Ali Fuat Cebesoy*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.
- SHERRİL, Charles, N., *Bir ABD Büyükelçisinin Türkiye Hatıraları/Mustafa Kemal II*, Cumhuriyet Kitaplar Yayınları, İstanbul, 1999.
- , *Bir Elçiden, Gazi Mustafa Kemal*, Tercüman Yayınevi, İstanbul, ty.
- ŞAHİN, Cemile, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Türk Devrimi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1999 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ŞAHİN, Mustafa, *Hasan Tahsin Uzer'in Mülki İdareciliği ve Siyasetçiliği*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2010 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- TAŞKIRAN, Cemalettin, vd., *Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- TOYNBEE, Arnold J., *Türkiye I, (Bir Devletin Yeniden Doğuşu)*, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1999.
- TORUMTAY, Necip, *Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kurucusu Lider Atatürk*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.
- TUNCOKU, A. Mete, vd., *Türk Tarihi İçinde Atatürk ve Cumhuriyet*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Türk İnkılâp Tarihi*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1973.
- Türk Tarihi Silahlı Kuvvetleri ve Atatürkçülük*, Genelkurmay Başkanlığı 50. Yıl Yayınları, Ankara, 1973.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul, 2008.

- YALÇIN, Durmuş, vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.
- YAMANER, Şerafettin, *Atatürk Öncesi ve Sonrası Kültürel Değişim*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1999.
- YETKİN, Çetin, *İktidara Karşı Türk Direniş ve Devrimleri*, C:2, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Yay., 6. baskı, Antalya, 2007.
- YÜZBAŞIOĞLU, Muammer, *Atatürk'ü Anmak*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981.

III. Makaleler

- AKBULUT, Dursun Ali, "Mustafa Kemal Paşa-İstanbul İlişkileri", *Milli Mücadele Tarihi, Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s.301.
- ALTINOK, Rafet, "Atatürkçülükte 'Aydınlanma'", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.217-231.
- AS, Erdal, "Atatürk ve Türk Tarih Tezi", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.201-215.
- ATEŞER, Aziz Rıfkı, "Atatürk'ün Programını Günümüze Getirmek", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.141-152.
- AVCI, Cemal, "Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.69-78.
- AYBARS, Ergün, "Atatürk ve Türk Devrimi", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1991, s.7.
- AYDIN, Nurettin, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Çağdaşlaşma Yolunda Atatürk İlke ve İnkılâplarının Yeri ve Önemi", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.247-265.
- BAŞ, Ersan, "Çanakkale Zaferleri ve Çanakkale'de Üne Ulaşan Mustafa Kemal Atatürk'ün Önderliğinde Kurulan Yeni Türk Devleti'nin Oluşumuna Etkileri Üzerine Bir inceleme", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.113-140.
- BAYDAR, Mehmet Emin, "Atatürk'ün Din Anlayışı Üzerine Bazı Düşünceler", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.69-105.

- ÇAĞLAR, Günay, "Atatürk, Milli Mücadele, Milli Birlik ve Beraberlik Atatürk ve Erzurum Kongresi", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.49-57.
- ÇELİK, Adnan, "Weberyan Yetki ve Atatürk", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.27-38.
- ÇOBAN, Ahmet, "Atatürkçü Düşünce Sisteminde Kadın Eğitimi", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.79-82.
- , "Atatürkçü Eğitim Sistemi ve Boyutları" *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.83-90.
- DEMİREL, Muammer, "Atatürk'ün Söylev ve Demeçlerinde Diğer Uluslarla İlişkiler", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.91-97.
- DOĞANAY, Rahmi, "Misak-ı Milli'ye Göre Lozan", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, Elazığ, 2001, s.283.
- ERENDİL, Muzaffer, "Şeriatçılık, İrtica ve Laiklik Üzerine", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2002, s.161.
- GÜLER, Ali, "Bir Çağdaşlaşma Modeli Olarak Atatürkçülük", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.141-152.
- , "Dönüştürücü (Transformational) Liderlik Kavramı ve Dönüştürücü Lider Olarak Atatürk", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.15-25.
- IŞIK, Ahmet, "Türk Dilinin Sadeleştirilmesi ve Atatürk", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.163-171.
- İNAN, Süleyman, "Denizli Halkevi Dergisi: İnanç (1937-1946)", *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, Denizli, 2004, Sayı: 15, ss.123-129.
- İNALCIK, Halil, "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1995, s.171.
- KAPLAN, Leyla, "Atatürkçü Düşüncenin Tarihsel Gelişimine Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Cilt: XVII, Sayı: 49, Mart 2001, s.1.

- KESER, Ulvi, "Atatürkçü Düşünce Işığında Toplumsal Değişme ve Türk Kadını", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.173-186.
- KILIÇ, Murat, Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2007, Sayı:16, ss.113-140,
- KOÇ, İ. Ceyhan, "İzmir İktisat Kongresinin Türk Ekonomisinin Oluşumuna Etkileri", *Atatürk Dergisi*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Cilt: III, Sayı: I, Erzurum, Mayıs 2000, s.148.
- KONUĞU, Enver, "Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri", *Milli Mücadele Tarihi -Makaleler-*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s.219.
- NUTKU, Özdemir, "Atatürk ve Türk Hümanizması", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.1-8.
- , "Atatürk'ü Anlamak", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.9-15.
- ORAL, Mustafa, "Emperyalizm Karşısında İlk Bağımsızlık Mücadelesi: Türk Kurtuluş Savaşı" *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.187-194.
- ÖZBEY, Mustafa, "Atatürkçü Düşünce Sisteminin Nitelikleri", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.273-290.
- ÖZGÜLDÜR, Yavuz, "TBMM Hükümeti'nin Dış Politikası", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.59-67.
- PEKER, Recep, "Recep Peker Ders Notları", Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker, Yusuf Kemal Tengirşek, *1933 Yılında İstanbul Üniversitesi'nde Başlayan İlk İnkılap Tarihi Ders Notları*, (Yayına Hazırlayan: Oktay Aslanapa), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1997, ss.203-281,
- SARP, Nilgün, "Atatürk ve Eğitim", *Atatürk Haftası Armağanı*, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.1-13.
- SÜRMEİ, Serpil, "Mustafa Kemal'in Öğrenim Hayatı ve Ona Dair Düşünceler", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.99-105.
- ŞAHİN, Hülya, "Atatürk ve Güzel sanatlar", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.153-172.

- ŞENSOY, Nabi, "Atatürk ve Modern Türkiye" *Atatürk ve Modern Türkiye*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001, s.358.
- TANFER, Vehbi "9 Eylül 1922- 24 Temmuz 1923 Tarihleri Arasında Türkiye'nin Uluslararası Alanda Hukuksal Yönden Kabulü ve İzlenen Dış Politikanın Özellikleri", *Milli Mücadele Tarihi, Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, s.399.
- TOSUN, Hüseyin, "Atatürk'ün Kalkınma Modeli", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara, 2003, 195-221.
- , "Cumhuriyet Öncesi Çağdaşlaşma Girişimleri", *Atatürk ve Çağdaşlaşma Hazırlayanlar: Mehmet Saray, Hüseyin Tosun*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, ss.30-31.
- TÜRKMEN, Zekeriya, "Atatürk ve Türk Gençliği", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.39-48.
- YAVUZ, Celalettin, "Atatürkçü Çağdaşlaşma Modelinde Akıl, Bilim, Eğitim ve Yüksek Öğretim", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.59-68.
- YETİŞGİN, Mehmet, "Atatürk'ün Örnek Kişiliğinde Görev ve Sorumluluk Anlayışı", *Atatürk ve Atatürkçü Düşünce*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, ss.107-116.
- YUVALI, Abdulkadir, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş ve Yapılanmasında Atatürk", *Atatürk ve Modern Türkiye*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001, ss.273-274.
- ZEKEY, Ahmet Hamdi, "Cumhuriyet Dönemi Ekonomik Durum ve Atatürk'ün Ekonomik Görüşü", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 10 Kasım 2000, ss.153-162.